

WORK OF THE BORDER GUARDS IN 2012 AND 2013

The article presents an analysis of the work of Border Guards in the area of fighting crime against cultural heritage, taking into account the problems that have been diagnosed and threats connected with illegally taking historic objects abroad. Three cases that took place in 2013 were also discussed as an example of recent disclosures on the border.

WOJCIECH KRUPIŃSKI

NIELEGALNY WYWÓZ ZABYTKÓW

W OCENIE DZIAŁAŃ STRAŻY GRANICZNEJ
W LATACH 2012–2013

19 marca 2013 r., godzina 12. W drogowym przejściu granicznym w Gronowie (granica polsko-rosyjska) do odprawy zgłasza się kierowca busa, w którym ukryte były przedmioty noszące cechy zabytków w postaci ikon, dwóch obrazów olejnych, kobiecego popiersia wykonanego z marmuru oraz figury wykonanej z brązu przedstawiającej Rzymianina z włócznią. Przedmioty zostały zatrzymane w celu poddania ich stosownej ekspertyzie, stwierdzenia ich wartości oraz czasokresu ich powstania.

Zdarzenie w Gronowie to jeden z niewielu przypadków wywozu zabytków, w których konieczna była interwencja funkcjonariuszy Straży Granicznej. Należy zwrócić uwagę na nietypowy jak na ten kierunek wywozu zestaw przewożonych przedmiotów, bowiem w tym przejściu tego typu sytuacje praktycznie nie miały miejsca. Analiza nowej rzeczywistości ochrony zabytków została już zasygnalizowana

w poprzednich wydaniach „Cenne, bezcenne, utracone” (nr 2 z 2011 r. oraz nr 2 z 2012 r.) i według gromadzonych danych nic w tym zakresie się nie zmienia. Ograniczenia ustawowe oraz kontrolne samoczynnie wpływają na obecny stopień zagrożeń w zakresie nielegalnego wywozu zabytków.

W 2012 r. Straż Graniczna prowadziła 4 postępowania przygotowawcze, które zakończyły się ich umorzeniem, zaś przedmiot potencjalnego przestępstwa stanowiły militaria oraz elementy numizmatyczne. Analizowany rok to także próba zdiagnozowania nowych zagrożeń w zakresie przestępstw dotyczących zabytków. Wydaje się, iż obecnie należy monitorować dwojakiemu rodzaju potencjalne zagrożenia. Pierwszy dotyczy kwestii poświadczania nieprawdy w dokumentach w postaci wyceny i oceny (art. 59 ust. 3 pkt 1 i 2 ustawy o zabytkach), faktury (art. 59 ust. 3 pkt 3 ustawy o zabytkach) oraz ubezpieczenia (art. 59 ust. 3 pkt 5 ustawy o zabytkach). Drugi problem to znikomy dostęp do opinii eksperckiej w początkowym etapie, tj. w momencie ujawnienia na granicy przedmiotu zabytkowego. Często taka wstępna opinia decyduje o dalszych czynnościach wobec zakwestionowanego zabytkowego przedmiotu oraz wobec samego podróżnego przewożącego taki przedmiot. Jak pokazuje praktyka, szczególnie w sytuacji ujawnienia przedmiotu zabytkowego

podczas odprawy w lotniczym przejściu granicznym, uzyskanie w trybie pilnym takiej wstępnej opinii często jest niemożliwe. W takich miejscach główną rolę odgrywa czas, który pozostaje do odlotu samolotu. Bez wstępnej opinii np. co do wartości przedmiotu wszczyna się czynności procesowe, przerywając podróżnemu dalszą podróż. Z kolei powołanie biegłego już na etapie postępowania karnego wiąże się z dużym wydatkiem dla budżetu państwa, często nieproporcjonalnym do osiąganych wyników lub do oczekiwanych efektów. Szczególnie dotyczy to sytuacji, gdy postępowanie karne, w ramach którego przeprowadzono dowód z opinii biegłego, jest umarzone np. ze względu na znikomą szkodliwość społeczną.

Wydaje się również, iż aktualne zagrożenie może być zidentyfikowane w kontekście analizy obecnych transakcji dokonywanych na tzw. rynku legalnym. Zapotrzebowanie wynikające z bieżącego obrotu może wskazywać na zainteresowanie poszczególnymi płaszczyznami dziedzictwa narodowego, a jak się okazuje, rynek antykwaryczny oraz numizmatyczny stanowią obecnie rynki najbardziej dochodowe. Należy przy tym podkreślić, że prawie zawsze trend rynku legalnego ma swoje odzwierciedlenie w zjawiskach przestępczych.

7 lutego 2013 r., godzina 21. W granicznym przejściu drogowym w Korczowej (granica polsko-ukraińska) w wyniku kontroli autokaru relacji Stuttgart-Kijów ujawniona została znaczna liczba monet pochodzących z XIX i XX w. Ponad 1300 monet oraz klasery ze znaczkami zostały zabezpieczone do dalszych czynności weryfikacyjnych, a sprawa została przekazana do dalszego prowadzenia właściwej miejscowo Izbie Celnej.

W ramach stałego podnoszenia świadomości funkcjonariuszy w przedmiocie ochrony zabytków, występujących zagrożeń oraz możliwości działania formacji, prowadzone są w Straży Granicznej szkolenia, zarówno o ogólnym, jak i profilowanym charakterze. Rokrocznie w kilku edycjach realizowane jest szkolenie nt. „Przewóz przez granicę oraz identyfikacja dóbr kultury”, skierowane do funkcjonariuszy, którzy realizują zadania bezpośrednio związane z kontrolą granicz-

ną. W 2013 r. zostanie zainicjowane szkolenie profilowane nt. „Identyfikacja, rozpoznawanie i przeciwdziałanie nielegalnemu przewozowi przez granicę zabytków sztuki sakralnej – ikony”, które jest programem pilotażowym. Jak pokazuje praktyka, szkolenia tego typu wpływają nie tylko na skuteczność organów ścigania, ale również na praktyczne wyrabianie umiejętności w ujawnianiu przypadków nielegalnego wywozu zabytków oraz trybu postępowania w momencie ich ujawnienia. Wydaje się więc, iż wdrażanie profilowanych szkoleń może dodatkowo wzmocnić efekt poznawczy. Nie bez znaczenia pozostaje w tym przypadku współpraca z instytucjami właściwymi w zakresie ochrony zabytków, które wspierają tego typu szkolenia swoją wiedzą i doświadczeniem.

6 marca 2013 r., godzina 21. W granicznym przejściu drogowym w Hrebenne (granica polsko-ukraińska) w wyniku kontroli w pojeździe 38-letniego obywatela Ukrainy ujawniono trzy ikony z końca XIX wieku o szacunkowej wartości około 8 tysięcy zł każda. Przedmioty stanowiły zabytki, jednakże ze względu na fakt, iż nie przekroczyły progów kwotowych przewidzianych w ustawie o zabytkach i opiece nad zabytkami, sprawa została umorzona, a rzeczy zwrócone właścicielowi.

Przykład ikon wyraźnie potwierdza dwie tendencje działań. Pierwsza dotyczy odwróconego trendu wywozu zabytków w postaci obiektów sakralnych, szczególnie religii (sztuki) wschodniej. Obecnie aukcje w krajach europejskich przepętnione są ikonami i innymi przedmiotami sztuki sakralnej, które nabywane są przez obywateli

państw wschodniej Europy, w szczególności obywateli Rosji. To, co kiedyś stanowiło niezwykle cenny towar eksportowy na Zachód, obecnie wraca na Wschód, tym samym funkcjonariusze Straży Granicznej mogą częściej spotkać się z przypadkami wywozu ikon poza granicę rosyjską, białoruską czy też ukraińską. Drugi aspekt to sprawa identyfikowania ujawnionych ikon w kontekście ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Należy bowiem pamiętać, iż ikony kwalifikowane są jako zabytki wymagające pozwolenia na wywóz w sytuacji, gdy mają więcej niż 50 lat oraz ich wartość jest większa niż 40 000 zł, a więc kategorii zabytków określonej w art. 51 ust. 1 pkt 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jednakże rzadkim zjawiskiem będzie ikona, której wartość przekroczy próg ustawowy, tym samym duża ilość niezwykle cennych obiektów w postaci ikon nie będzie zatrzymywana na granicy, poza czasem niezbędnym do przeprowadzenia weryfikacji lub uzyskania, w razie takiej potrzeby, stosownej ekspertyzy określającej wartość takiego przedmiotu. Można więc zadać pytanie, czy w naszym systemie prawnym istnieją odpowiednie narzędzia umożliwiające skuteczną ochronę takich zabytków i czy progi ustawowe nie są, jak na polskie realia, za wysokie? Wydaje się również, biorąc pod uwagę faktyczną ochronę dziedzictwa narodowego, iż pojęcie „cenne” nie może być identyfikowane jedynie poprzez synonim „drogie”, bowiem wypaczy to całkowicie sens ochrony takiego dziedzictwa.

Na zdjęciach obiekty zabezpieczone przez Straż Graniczną.
Fot. archiwum Straży Granicznej